

Б. Б. Іваненко, С. М. Аврамченко та ін. – К.: Вища школа, 2008. – 342 с.

In the article the problem of development professionally of meaningful descriptions of personality maturity of future psychologists is considered with the help of psychological and pedagogical means, acmeological technologies, independent work of future psychologists.

Keywords: professionally meaningful description, personality maturity, future psychologist, professional preparation.

Отримано 25.2.2012

УДК 37.032:37.025:371.132

Ю. В. Журат

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статті висвітлюється експериментальне дослідження формування суб'єктності майбутніх вчителів початкових класів в період навчання в ВНЗ педагогічного профілю.

Ключові слова: суб'єктність, професійна готовність, професійне самовизначення в ВНЗ, мотивація навчання в ВНЗ.

В статье освещается экспериментальное исследование формирования субъектности будущих учителей начальных классов в период обучения в ВУЗе педагогического профиля.

Ключевые слова: субъектность, профессиональная готовность, профессиональное самоопределение в ВУЗе, мотивация обучения в ВУЗе.

Вступ. В психології та педагогії вищої школи залишається традиційне розуміння вчителя та студента ВНЗ педагогічного профілю або як суб'єкту педагогічної діяльності, або як суб'єкту освітньої діяльності. Тому збільшується потреба у більш ретельному вивченні феномена суб'єктності студента ВНЗ педагогічного профілю.

Становлення суб'єктності в студентському віці пов'язується з виявленням психологічних механізмів та педагогічних умов цього процесу. Подібна необхідність диктується суперечливою ситуацією, яка склалася в теорії та практиці вищої освіти, яка міститься, з одного боку, в декларуванні потреби у вивченні суб'єктності майбутнього вчителя, з іншого боку в недостатній розробленості концептуальних положень про психологічні механізми та педагогічні умови.

Навчальна діяльність здійснюється шляхом розв'язання специфічних для неї задач, яке відбувається шляхом виконання певних навчальних дій. Успішність студента у цій діяльності переважно залежить від рівня сформованості у нього певних мета-професійно значущих особистісних якостей, які визначають успішність його діяльності.

У сучасних наукових працях педагогічного напрямку висвітлюються окремі складові професійного розвитку майбутніх вчителів початкових класів. Ці аспекти розглядаються Бехом І. Д. (особистісно-орієнтований підхід у вихованні), Киричуком О.В. (формування змістовних мотивів і мотивацій навчально-пізнавальної діяльності та професійного самовизначення), Ягуповим В. В. (суб'єктність – детермінанта неперервної професійної освіти людини).

Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін є основним етапом нашого дослідження, метою якого є доведення висунутої гіпотези. Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування професійної суб'єктності майбутніх суб'єктів педагогічної діяльності в початкових класах у системі педагогічної освіти можливий за наявності таких умов:

- дотримання в навчально-виховному процесі ВВНЗ основних принципів суб'єктної педагогіки;

- творчої актуалізації суб'єктності студентів за допомогою суб'єктно-діяльнісних способів, прийомів, методів, методик і технологій вивчення психолого-педагогічних дисциплін, які стимулюють їх суб'єктність у навчальній діяльності, та шляхом підтримання суб'єкт-суб'єктної взаємодії між ними та науково-педагогічними працівниками в навчально-виховному процесі;

- цілеспрямованого стимулювання творчої навчальної діяльності студентів як її суб'єктів, розвиток позитивної внутрішньої мотивації навчальної та майбутньої педагогічної діяльності, стійкої потреби в саморозвитку і самовдосконаленні у процесі оволодіння навчальним матеріалом з психолого-педагогічних дисциплін;

- цілеспрямованого формування у них переконання щодо необхідності бути суб'єктом творчої педагогічної діяльності та

необхідності набуття для цього аутопсихологічної компетентності;

– безпосереднього сприяння усвідомленню та сприйняттю майбутніми педагогами початкових класів своєї суб'єктності і власних провідних суб'єктних якостей як суб'єктів педагогічної діяльності;

– проектування і моделювання у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін провідних суб'єктних рис студентів як майбутніх суб'єктів педагогічної діяльності в початкових класах і створення умов для їх формування;

– створення сучасного професійно орієнтованого навчально-методичного супроводження підготовки майбутніх педагогів початкових класів.

Метою експериментального дослідження є експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної суб'єктності майбутніх педагогів початкових класів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін у ВПНЗ.

Для її досягнення необхідно було вирішити такі *завдання*:

1) визначити критерії сформованості суб'єктності студента та показники її оцінювання;

2) підібрати методики діагностування цих показників;

3) розробити методику формувального експерименту;

4) експериментально дослідити динаміку формування професійної суб'єктності студентів – майбутніх вчителів початкових класів у процесі набуття педагогічної освіти в ВПНЗ взагалі та вивчення психолого-педагогічних дисциплін, зокрема.

Результати дослідження. На нашу думку, найбільш результативними є методики, які орієнтовані не на фіксацію відомих властивостей тих чи інших явищ, а таких висловлювань, які виявляють процес породження та використання узагальнень безпосередньо в діяльності.

Розглядаючи особистість майбутнього педагога, насамперед, як систему його провідних соціально- та професійно зумовлених якостей, як суб'єкта пізнання, поведінки, спілкування, власного життя і навчальної діяльності, ми виділили ті з них, які найповніше відповідають поставленому дослідницькому завданню, оскільки саме відповідний рівень їхньої розвиненості дає змогу визначити суб'єктність студента ВПНЗ спочатку у навчальній, а згодом і в майбутній педагогічній діяльності.

До суб'єктних якостей майбутнього педагога нами віднесено педагогічну самосвідомість, педагогічну "Я"-концепцію, педагогічну самооцінку, контроль, активність і творчість у навчальній діяльності, життєві цінності та перспективи, емоційну-вольову саморегуляцію власної поведінки та навчальної діяльності, самостійність і відповідальність, автономність у діяльності. Вони є основними

проявами та показниками суб'єктності студента у навчальній діяльності, тобто навчальної суб'єктності. Переважна більшість цих якостей формуються та розвиваються на основі інваріантних (нейродинамічний і психодинамічний рівні інтегральної індивідуальності, психотипи, соціальний інтелект, ціннісні орієнтації, ставлення особистості) і варіативних (здатність до самоуправління, творчість, педагогічна спрямованість, локус контроль, емпатійність) якостей, які і складають основу професійно важливих якостей педагога початкових класів та їх формування та розвитку в процесі професійної підготовки та практичної педагогічної діяльності.

Навчальна суб'єктність формується у студентів на основі набуття культури навчальної діяльності, а професійна суб'єктність – на основі опанування психологічною структурою педагогічної діяльності в початковій школі та становлення її суб'єктом. Ці види суб'єктності знаходяться в діалектичній взаємозалежності та взаємозумовленості, оскільки:

- наявність стійкої внутрішньої мотивації на майбутню педагогічну діяльність в якості педагога початкових класів є фундаментом мотиваційної сфери успішної навчальної діяльності студентів ВПНЗ;

- формування професійної суб'єктності практично не можливе без сформованості навчальної суб'єктності, яка забезпечує усвідомлену навчальну діяльність студента щодо опанування професійною компетентністю педагога, дає можливість набутти досвід суб'єктної поведінки та діяльності як майбутньому педагогу.

Формування і розвиток суб'єктності може зумовлюватися як соціально (наприклад, спрямованість, характер, самосвідомість, самооцінка, суб'єктивний контроль, активність і творчість у навчальній діяльності, життєві цінності та перспективи, самостійність і відповідальність, автономність у життєдіяльності), так і біологічно (темперамент) або комбіновано (здібності, емоційно-вольова саморегуляція власної поведінки та діяльності). Ми передбачаємо, що професійно важливі якості педагога, у тому числі суб'єктність формуються неоднаково, а саме:

- навчальна суб'єктність формується у студентів I та II курсів на основі набуття культури навчальної діяльності;

- професійна суб'єктність починає формуватися у студентів III курсу на основі педагогічної спрямованості та формується на IV та V курсах на основі педагогічної рефлексії та саморефлексії, самодетермінації та саморегуляції, педагогічної "Я"-концепції.

В дослідження були включені студенти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за спеціальністю "Вчитель молодших класів" та студенти Педагогічного коледжу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за

спеціальністю "Вчитель початкових класів з однією зі додаткових спеціалізацій".

Предметом дослідження стали педагогічна спрямованість особистості студента (потреби, мотиви, ціннісні орієнтації) та провідні суб'єктні прояви, (самооцінка, суб'єктивний контроль) у навчальній діяльності.

Професійну готовність студентів до майбутньої професії ми вивчали за методикою "Професійна готовність". Е. Гінцберг і Д. С'юпер [].

За Д. С'юпером, основними характеристиками *професійної зрілості* є:

- зацікавленість в тому, щоб здійснити вибір професії, використовуючи при цьому всі ресурси та інформацію, яка існує на даний час;

- прагнення до отримання нової інформації та планування місця роботи, яку хоче зайняти людина. При цьому інформація та планування "приміряються" людиною до самої себе;

- однорідність професійних переваг протягом довготривалого часу в одній професійній галузі;

- "кристалізація" таких рис як зрілість інтересів, незалежність від інших людей та обставин при виборі професії та просуванні по ній, реалізм професійних позицій, відповідність цінностей професії, яка обирається, інтересам людини;

- відповідність переваг і здібностей, інтересів та активності суб'єкта професійної зрілості [].

На основі вищезазначеного до *основних показників професійної суб'єктності педагога початкових класів* можна віднести:

- інформованість про світ професій і здатність співвіднести цю інформацію зі своїми особливостями, професійними перспективами, потенціалами та реальними можливостями;

- здатність приймати рішення щодо набуття професії педагога початкових класів;

- здатність реалізувати рішення щодо набуття професії педагога початкових класів;

- здатність планувати своє професійне буття як суб'єкта педагогічної діяльності в початкових класах;

- емоційну включеність в ситуацію рішення;

- автономність у професійній діяльності.

Інформованість про світ професій і здатність співвіднести інформацію з власними індивідуально-психічними особливостями, професійними перспективами та потенціалами і реальними можливостями. При низькому рівні розвиненості свідомості та самосвідомості молода людина не здатна сприймати інформацію, яка їй пропонується. У зв'язку з цим першою умовою розвитку

інформованості є розвиток інтелектуальної автономності, другою – повнота уявлень про джерела отримання інформації, третьою – здатність переробити інформацію згідно з соціальними, навчальними, професійними, фаховими та суб'єктивними потребами.

Інформація про світ професій у цілому. Це:

а) усвідомлення розділення світу професій за предметом і цілями праці, знаряддями виробництва;

б) знання загальнотрудових і загальновиробничих понять: культура праці, трудова дисципліна, принципи планування виробництва, структура виробництва, принципи оплати праці тощо;

в) знання окремих професій і вимог до них;

г) знання та практична здатність набути професію: про пошук і праце-влаштування на роботу; про рівень освіти, який вимагається для набуття професії; про те, як утриматися на роботі, як удосконалювати свій професіоналізм і як робити професійну кар'єру.

Інформація про педагогічну професію та фах педагога початкових класів. Це така інформація:

а) рівень знайомства студента ВПНЗ з професією педагога та специфікою педагогічної діяльності в початковій школі;

б) знання студента про форми та рівні оволодіння професією педагога, взагалі та педагога початкових класів, зокрема;

в) знання освітніх потреб українського суспільства, конкретного регіону та потреби в педагогічних кадрах окремих навчальних закладів;

г) знання про призначення та специфіку педагогічної діяльності вчителя в початковій школі.

Для прийняття ефективних рішень людина повинна мати такі якості, здібності, знання, навички:

- допитливість і цікавість;
- передбачення, передбачливість;
- здоровий глузд, прозорливість;
- рішучість і відповідальність;
- оцінка ризику та відповідальність за цей ризик;
- делегування повноважень;
- планування;
- контроль.

Для дослідження було використано діагностичні методики "Професійна готовність", "Мотивація навчання у ВНЗ" (Т.І. Ільїна).

Результати дослідження виявили, що впевненість у правильності вибору своєї майбутньої професії мають лише 40% студентів, які стосовно професійного вибору відповіли – "повністю впевнений", не можуть дати впевнену відповідь на причину свого професійного вибору 53%, 7% студентів, на жаль, відповіли, що вони впевнені, що їх професійний вибір не вірний.

Відсоток студентів які визначилися зі своїм наміром в майбутньому працювати за обраною професією розподілився наступним чином:

- майбутньому збираються працювати за фахом – 46%;
- все буде залежати від обставин – 51%;
- ні не збираюсь працювати за фахом – 3%.

На питання "Якщо б ви знову обирали майбутню професію", опитувані відповіли наступним чином: "повністю підтвердили вибір" – 33%; "іншу, але в цій галузі" – 28%; "іншу в іншій галузі" – 18 %; "не знаю" – 21%.

Проблема зміни уявлення студентів про обрану професію в процесі навчання також є актуальною в сенсі становлення професійної суб'єктності, студенти визначились наступним чином:

- залишилися такими ж самими - 38% студентів;
- змінилися на краще – 39% студентів;
- розчарувався в обраній професії – на жаль, дуже високий відсоток – 29% студентів.

Виходячи з цього задоволення від процесу навчання отримують 51% студентів, не отримує задоволення – 20% студентів, не може визначитися при відповіді на дане питання 29% студентів від загальної кількості опитуваних..

На жаль, ми можемо констатувати, що професійне самовизначення в процесі навчання в ВНЗ знаходиться або в ситуації стагнації, практично не змінюється ставлення студентів до майбутньої професії, що суттєво заважає проявляти такі форми суб'єктності студентів як педагогічне цілепокладання та педагогічну спрямованість. Все вищезазначене впливає на ступінь позитивного ставлення до оволодіння студентами обраною діяльністю, знижує мотивацію, ціннісне ставлення та готовність студентів до педагогічної діяльності (прояву таких форм суб'єктності як педагогічний такт та педагогічне мислення).

Всі вищезазначені дані повністю співпадають з показниками, які ми отримали за іншими двома методиками.

Висновки. Незважаючи на те, що за методикою "Професійна готовність" опитувані показали високий бал за шкалою "прийняття рішень" у великій кількості опитуваних (90% студентів), що корелює з високими балами за шкалою "автономність" у 65% студентів. Однак не можна зрозуміти, чому практично 50% опитуваних студентів показали низькі бали за шкалою "інформованість".

Науковці вважають, що першою умовою розвитку інформованості є розвиток автономності. Тому подальший процес набуття автономності студентами, які пройшли опитування дасть можливість змінювати поінформованість студента про майбутній фах, проявляти своє власне ставлення до майбутньої професії. Достатньо низький

рівень поінформованості може бути пов'язаний з тим, що молоді люди замикалися на якомусь одному чиннику (сім'я, друзі тощо), що не дає можливості прийняти більш об'єктивне та обґрунтоване рішення. Для того, щоб вибрати професію, людина повинна мати значний об'єм інформації на двох рівнях: інформація про світ професій в цілому та інформація про окремі професії або групи професій.

Це може свідчити про те, що сучасні молоді люди більше покладаються на внутрішні відчуття, цінності, інтереси, потреби в прийнятті таких важливих рішень, як вибір майбутньої професії.

На основі результатів, можна припустити, що при виборі майбутньої професії школярі старших класів проявили високу емоційну включеність (високий бал у більше ніж 70% студентів). Так як емоційна включеність вважається одним з важливих показників професійної зрілості, то можна припустити, що більшість студентів, які пройшли опитування, мають достатньо чітко сформовані риси та властивості, які формують професійну зрілість майбутніх фахівців. Також високий відсоток тих, хто займався плануванням свого майбутнього за шкалою "планування" - вище 85% студентів.

Досить велика кількість студентів прагне отримати диплом - 91 студент з числа опитаних (55% від загальної кількості). Такі студенти зустрічаються в усіх групах, де проходило опитування. 46% опитуваних не прагнуть до набуття знань та 68% студентів не прагнуть оволодіти професією. Таким чином, за всіма шкалами приблизно однакова кількість опитуваних не має достатньої мотивації до навчання в ВНЗ даного профілю (від 46% до 68% за різними шкалами). Це підтверджує високий відсоток тих, хто не хоче опановувати свою професію і не прагне до набуття знань, які ми привели вище.

Якщо згадати, що 46% опитуваних не прагнуть до набуття знань, то можна зробити висновок, що відсутність мотивації свідчить про неадекватний вибір студентом його професії, та складність прояву його суб'єктності в ході навчання в ВНЗ педагогічного профілю. Це можуть підтвердити результати, які ми отримали за шкалою "отримання диплому", яка розглядається як прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів та заліків.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Наук. видання. – 344 с.
2. Киричук О.І., Лисенко О.П. Вплив соціально-психологічних умов на становлення професійної спрямованості старшокласників // науково-методичний збірник. – Чернівці. - С.140-149

3. Ягупов В. В. Суб'єктність як основна детермінанта неперервної професійної освіти людини // Проблеми освіти: Науково-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2002. – Вип. 27.
4. Super D.E. Vocational development. – N.Y., 1957. – 391 p.
5. Super D.E., Bahn N.Y. Occupational psychology. – London: Tavistock, 1971. – 209 p.

The article highlights the experimental study of the conditions of subjectivity future elementary school teachers in the period of study in university pedagogical profile.

Keywords: subjectivity, professional readiness, efficiency of professional self in high school, motivation studies in universities.

Отримано 25.2. 2012

УДК 37.013.:316.624.-057.874

О.О. Клочко

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

У статті розглядаються основні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Представлено аналіз такої підготовки на основі системно-діяльнісного підходу з урахуванням взаємозв'язків його компонентів. Розглянуто види навчально-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді.

Ключові слова: підготовка, профілактика, майбутні соціальні педагоги, системно-діяльнісний підхід, адиктивна поведінка дітей та молоді.

Сучасна освітня теорія та практика вимагає застосування новітніх і ефективних технологій підготовки майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі українських ВНЗ. Така тенденція стосується розробки та впровадження різних технологій з надання кваліфікованої допомоги різним категоріям клієнтів, а особливо дітям і молоді "групи